Valdas Steponaitis

Bakšių senovės gyvenvietės tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais

1994 ir 1995 m. LNM pratęsė Bakšių (Alytaus miestas) senovės gyvenvietės tyrinėjimus, 1992 m. pradėtus LII (vad. G. Puodžiūnas, žr. ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.57-59).

Per dvejus tyrimų metus ištirtas 1135 m^2 plotas. Buvo tyrinėta PR gyvenvietės dalis ir padarytas dalinis gyvenvietės pjūvis R-V kryptimi. Visa gyvenvietės teritorija ilgą laiką buvo ariama. Ją dengia 20-45 cm storio rudai pilko juodžemio sluoksnis, po kuriuo vietomis išlikęs nesuardytas iki 50 cm storio kultūrinis sluoksnis. Jis geriausiai pastebimas pastatų, sodybų vietose ir jų aplinkumoje. Tačiau kai kuriose gyvenvietės vietose kultūrinis sluoksnis suardytas iki įžemio, kuriame išlikę stulpaviečių, duobių, pastatų liekanos.

Tirtoje gyvenvietės dalyje išryškėjo dar 3 pastatų vietos, kurios išsiskyrė kultūrinio sluoksnio intensyvumu (tačiau ne visame pastato plote) bei įžemio fone pastato kontūrą sudarančiomis 10-20 cm pločio tamsios žemės linijomis. Šios linijos namo perimetre nevienodo pločio, plokščio ir pusapvalio skerspjūvio, ryškesnės siekia iki 25 cm gylį. Keletoje vietų pastebėta, kad sienos linijoje yra stulpaviečių. Šios linijos vietomis labai neryškios, neaiškaus pjūvio, organinės medžiagos liekanų jose nerasta. Sienelėse rasta įkritusių grublėtosios ir brūkšniuotosios keramikos šukių, keletas perdegusio molio fragmentėlių.

Trečiasis pastatas buvo pailgo stačiakampio formos, ilgesnėmis sienomis orientuotas P-Š kryptimi. Sienų ilgis 14,6 ir 12,5 m, pastato plotis - 5,8 m. Viename pastato gale sienos liekanų užfiksuoti nepavyko. Š pastato galas baigiasi ne tokia ryškia neištisine linija, kuri nuo ŠR pastato kampo prasitęsia dar 4,6 m. Jos paskirtis neaiški. Palei pastato sieneles ir jų kontūro viduje rastos kelios įvairaus dydžio stulpavietės bei viena 1,8 m skersmens netaisyklingo apskritimo formos duobė. Duobėje rasta keletas brūkšniuotosios keramikos ir kelių grublėtų puodų šukės, daugiau kaip 60 smulkių degintų ir nedegintų kauliukų, keletas šlako gabalų bei mažas

stiklinio dirbinio fragmentėlis, nežymiai profiliuotas prie vieno pakraštėlio, kiek gaubtas, puoštas trimis apie 0,3 mm storio iškiliomis linijomis, galėjęs patekti iš Romos imperijos provincijų. Be to, šiame pastate buvo rasti ant žemės pastatyti du puodai grublėtu paviršiumi, kurių viršutinės dalys nuartos.

Už 7 m į R nuo trečiojo pastato buvo rastas stačiakampio formos 11x13 m dydžio ketvirtojo pastato kontūras. Šio pastato sienos taip pat orientuotos P-Š ir R-V kryptimis. Pastato kontūro viduje rasta keliolika stulpaviečių, dalis jų išsiskiria tamsia perdegusia žeme. Galima atsekti iki 45 cm skersmens stulpaviečių eilę, sudarytą bent iš 6 stambių stulpaviečių, kurios galėjo būti naudotos prilaikyti stogo konstrukciją. Ryškesnės sistemos tarp kitų stulpaviečių nustatyti nepavyko. Pastato V dalis išsiskyrė intensyviu kultūriniu sluoksniu, kuriame rasta keletas duobių, tamsių degėsingų dėmių su gausia įvairia keramika. Prie šio pastato R sienos rasta duobelėje pakasta puoduko brūkšniuotu paviršiumi dalis.

Penktasis pastatas dalinai dengia ketvirtojo pastato P kampą. Abiejų pastatų sienų orientacija praktiškai tokia pati. Penktasis pastatas 5,2x5,1 m dydžio, su mažu 1,63x2,2 m dydžio priestatėliu vidinėje pusėje PV kampe. Pastatai galėjo būti rąstinės konstrukcijos, statyti iš įvairaus ilgio ir storio rąstelių, jungtų vienas su kitu tiesiogiai, o kai kur tvirtintų prie statmenai įkastų stulpų. Tyrinėjimų metu rasta daugiau kaip 100 smulkių tinko ir perdegusio molio fragmentų bei keletas pailgų molio juostelių, kurių viena pusė kiek suapvalinta, o kita trikampio formos. Matyt, jos buvo naudojamos tarpams tarp rąstelių užtaisyti.

Tirtame gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje aptiktos 29 duobės, 76 stulpavietės, keli nedideli židinukai. Duobės įvairaus dydžio, vienasluoksnės ir keliasluoksnės. Jose rasta įvairios keramikos, šlako, tinko, degto molio, gyvulių ir žuvų kaulų bei žuvų žvynų. Šalia ketvirtojo pastato rasta 2,3x1,1-1,2 m dydžio pailga, stačiakampė iki 30 cm gylio plokščiadugnė duobė, kurios paviršiuje buvo keletas grublėtų šukių. Duobėje įvairiame gylyje rasti septyni 7-10 cm skersmens, išilgai suguldyti sudegę rąsteliai, matyt, naudoti uždengti šią duobę. Tarp trečiojo ir ketvirtojo pastato išryškėjo keturių 30-40 cm skersmens sudegusių stulpaviečių grupė, kuri ribojo 2,5x3 m stačiakampį plotą - stulpinės konstrukcijos statinį.

1995 m. tyrimų metu V gyvenvietės dalyje buvo padarytas dalinis 3 m pločio pjūvis R-V kryptimi. Čia geriausiai išlikęs kultūrinis sluoksnis buvo iki 40 cm storio, tačiau dalyje ploto arimas siekė įžemį ir buvo randamos tik pavienės smulkios šukės. Šioje gyvenvietės dalyje buvo surastas dar vieno pastato galas. Intensyviame kultūriniame sluoksnyje su gausia keramika ir kaulais jis išsiskyrė tamsesniu degėsingu ištisiniu kontūru. Pastato galo plotis 4 m, jis orientuotas į ŠR 15° kampu. Po šiuo pastatu tokių sienų linijų įžemyje, kaip aukščiau minėtuose pastatuose, nerasta. Už poros metrų į V nuo šio pastato rasta ovalo formos 1,45x1,6 m dydžio, 60 cm gylio duobė, kurios paviršiuje aptikta brūkšniuotosios ir grublėtosios keramikos. Nuo 15 cm gylio duobė užversta įvairaus dydžio akmenimis, tarp kurių rasta keletas gyvulių kaulų ir dvi mažo indelio šukės brūkšniuotu paviršiumi.

Be to, šiame plote buvo atidengtos keturių beveik lygiagrečių pailgo stačiakampio formos duobių ir trijų puslankio formos koncentrinių linijų įžemyje kompleksas, kurio paskirtis neaiški. Duobės 40-80 cm pločio, iki 40 cm gylio, beveik ištisai pripildytos įvairaus dydžio akmenukų. Jais taip pat sutvirtintos ir duobių sienelės. Duobių žemė juoda, degėsinga. Jų ilgis neaiškus - aptikta tik po vieną dviejų duobių galą. Tarp šių duobių įžemyje išryškėjo trys koncentrinės, einančios kas 1 m viena nuo kitos puslankio formos linijos. Jų plotis 10 cm. Linijos pusapvalio pjūvio, 10 cm gylio. Dalis šių duobių ir linijų liko už perkasos ribų, jų reikšmę padės paaiškinti tolesni tyrinėjimai.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje ir suartoje dirvoje surasta daugiau kaip 7200 keramikos šukių, keli šimtai šlako gabalėlių, vienas cilindro formos ir vienas dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas bei trys jų dalys, penki akmeniniai trintuvai, akmeninis galąstuvas, pora ylų fragmentų bei III a. pirmos pusės žalvarinės pusapvalio skerspjūvio apyrankės pusė, puošta išilginėmis akučių ir įžambių linijų eilutėmis, gale - skersinių rantuotų linijų grupėmis. Daugiausia (81,4%) aptikta grublėtosios keramikos šukių. Puodai grublėtu paviršiumi įvairių dydžių, kibiro ir briauninės formos, S ir I profilio pakraštėliais. Jų sienelių storis 7-17 mm, angos skersmuo iki 50 cm. Po dalies puodų grublėtumu išorinėje pusėje

matosi brūkšniavimas, dalies puodų brūkšniuotos ir vidinės sienelės. Antrąją grupę sudaro brūkšniuotoji keramika - 9,3%, trečiąją - keramika lygiu paviršiumi - 8,1%, ketvirtąją - gludintu paviršiumi - 1,3%.

Bakšių senovės gyvenvietę, remiantis radiniais ir ankstesnių tyrinėjimų medžiaga, būtų galima datuoti III-V a.

Arūnas Strazdas, Gintautas Zabiela

Karališkių piliakalnio aplinkos tyrinėjimai 1994 metais

Karališkių piliakalnis (Molėtų r., Alantos seniūn.) yra 1,2 km į PR nuo kelio Alanta-Buržilai, 600 m į R nuo Glasmino ežero PR kranto, Karklos upelio dešiniojo kranto aukštumos kyšulyje, iš R, P ir PV juosiamame upelio. Piliakalnio šlaitai statūs, 8-12 m aukščio. Aikštelė trikampės formos, pailga ŠV-PR kryptimi, smaigaliu orientuota į PR. Jos ilgis 30 m, plotis ŠV pusėje 35 m. ŠV jos pakraštyje supiltas nežymaus puslankio formos 40 m ilgio, 7 m pločio ties pagrindu, 80 cm aukščio nuo aikštelės ir 1 m aukščio iš išorės pylimas. Jo išorinėje pusėje pastebima iki 6,5 m pločio terasa, kurios išorinis 1,5 m aukščio šlaitas leidžiasi į dabar jau užlyginto iki 2 m gylio griovio vietą. Piliakalnis labai apardytas arimų ir bulviarūsių. Smarkiai suardyto pylimo vietoje rasta brūkšniuota šukė.

PR ir ŠV piliakalnio papėdėse yra arimų apardyta apie 1,5 ha ploto papėdės gyvenvietė. ŠV jos dalyje stovi medinė sodyba. ŠR piliakalnio šlaite ir dabar trykšta šaltinis, kuris dar šio amžiaus pirmoje pusėje buvo laikomas šventu. Anksti rytą prie jo eidavo žmonės praustis norėdami išgyti, į šaltinį mesdavo smulkias monetas. Tyrinėjimų metu nustatyta, kad laikui bėgant, šaltinis pamažu keitė savo vietą po truputį traukdamasis į šlaito pusę. Pirmaisiais amžiais po Kr. jis sunkėsi apie 10 m į ŠR nuo dabartinės savo vietos.

Papėdės gyvenvietės užimamo ploto bei chronologijos nustatymas ir